

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh712>

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA MİLLİ KORUNMA KANUNU VE EGE KIRSALINDA ETKİLERİ¹

Pakize Çoban KARABULUT*

Özet

Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırısıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye sıcak savaşın dışında kalma kararı vermesine ve savaş sonuna kadar bu kararını uygulamasına rağmen, önemli sayıda üreticinin çalışma alanlarından çekilerek askere alınıp tüketici konuma gelmesiyle savaş yıllarında köylünün çalışma yükü artmıştır.

Çalışmanın amacı, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye ekonomisinin savaş koşullarına uyum sağlaması amacıyla kabul edilen Milli Korunma Kanunu ve bu kanunun kırsal alan ve köylü ile ilgili maddelerinin Ege Bölgesi köylerinde nasıl uygulandığının açıklanmasıdır. Türkiye'de diğer bölgelerde yaşayan köylüden farklı olarak Ege Bölgesi köylüsü piyasa için üretim yapmakta ve Avrupa'ya açılan limanı ile zengin ihracat olanaklarına sahipti. Bu nedenle savaş yıllarında Milli Korunma Kanunu'nun uygulanması sürecinde hem tüketime getirilen sınırlamalardan hem pahalılıktan hem de üretim ve vergi ile ilgili düzenlemelerden oldukça etkilenen bir bölge olmasından dolayı Ege Bölgesi köylüsü süreçten yıpranarak çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İkinci Dünya Savaşı, Milli Korunma Kanunu, Ege Bölgesi, Tarım, Köylü.*

---

¹ Hazırlanan makale şu anda devam eden doktora tezinden türetilmiştir. Ayrıca hazırlamakta olduğum tez 2128-D-10 proje numarasıyla BAP projesi olarak da sunulmuştur.

* Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Effects of Turkish Security Law From 1940 During the World War II in Rural Aegean Region

Abstract

Invasion from Germany to Poland in September 1939 triggered World War II. Turkey was determined to stay out of the conflict and performed the decision till the end of the war yet, the work load of the peasant increased during the war since most of the manufactures passed to consumer position.

This research aims to explain the effects of Turkish National Security Law (TNSL) from 1940 and articles of the law related to rural areas and how they Aegean Region villages affected. Aegean Villages differs from the rest of the country by producing goods for the market. Also, Aegean region has the opportunity of export goods to Europe with the harbor. For this reason, Aegean peasant in the process of implementing of the TNSL wear out since Aegean region was highly affected from restrictions on consumption, cost of living, regulations related to production and taxes.

Keywords: *World War II, Turkish National Security Law from 1940, Aegean Region, Agriculture, Villager.*

Giriş

Ülke nüfusunun neredeyse %80'inin kırsal alanda yaşaması nedeniyle Türkiye, tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahiptir. Bu durum ekonomiye ilgili düzenlemelerin yapılabilmesinde yoğun olarak ziraatla ilgili aynı zamanda kırsal yapı ve köylüyle ilgili kararların alınmasını zorunda kılmıştır.

Türkiye'de en önemli konu ülke ziraatının ıslahı konusuydu. Bu konu aynı zamanda Türk çiftçisinin kalkınması ile de yakından ilgiliydi. Çiftçinin kalkınması konusu ise bireylerin başarabileceği bir iş değil, devletin yardım ve desteğini gerektiren büyük ölçekli bir işti. Bu konuda Ziraat Vekâleti'nin yıllardır ülke genelinde yaptırmakta olduğu incelemeler ve kongrelerden yararlanılarak yapılacak olan program dâhilinde ziraat ile ilgili düzenlemelerin yapılması planlanmıştır².

Köylü ve üretim üzerinde bu kadar önemle durulmasının nedeni ise toplam nüfus içinde kırsal nüfusun çok yoğun olmasından kaynaklanmıştır. 1940 yılında toplam nüfusun %75,6'lık bir kısmını oluşturan 13.474.701 kişi köylerde yaşamaktadır. 1938 yılı milli gelirine göre ise 1.634 milyon liralık safi milli hâsılanın 775 milyon liralık en büyük kısmını tarım sektörü sağlamaktadır. Böylece, nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylü, savaşın belkemiğini oluşturmak

---

² *Aydın Halkın Dili*, 11 Temmuz 1939.

zorunda kalmıştır. Bu sadece askere gönderdiği oğlu nedeniyle azalan iş gücünü karşılamak zorunda bırakılması ile değil, ödediği vergi ve işlediği topraktan aldığı ürünü düşük fiyatla satmak zorunda bırakılması ile de gerçekleşmiştir³. Ocak 1940 yılında kabul edilen Milli Korunma Kanunu ile de bu amaç gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Yaklaşık altmış devletin savaşa katıldığı ve 50 milyondan fazla insanın öldüğü 15 Nisan 1945 tarihinde Yalta Konferansı ile İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde⁴, Türkiye ekonomisi savaşa katılmış ülkeler kadar perişan bir durumdaydı.

Türkiye, savaş dışı kalarak, sıcak savaşın tahribatından ülkeyi korumayı başarmış, ancak savaşa katılan ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkiler içinde olması nedeniyle savaşın olumsuz etkisini, aldığı tüm önlemlere rağmen oldukça ciddi olarak hissetmiştir. Savaşın Avrupa topraklarında başlamasından kısa bir süre sonra savaşın etkilerine karşı önlem olarak kabul edilen Milli Korunma Kanunu ile tüm savaş sürecindeki alınan kararlara ve uygulamalara rağmen, Türkiye’de, başta kırsal kesim olmak üzere tüm kesimler savaştan yıpranarak çıkmıştır.

Milli Korunma Kanunu ile hükümete savaş koşullarında ekonomiyi yeniden düzenleme yetkisi verilmiştir. İlk olarak iç piyasanın düzenlenmesi ile başlanan uygulamalar, zaman ilerledikçe ihracat-ithalatta kota konulmasına ve hangi ürünlerin ekilmesine karar verilmesine kadar götürülmüştür. Ancak Ege Bölgesi köylüsü ağırlıklı olarak sanayi bitkisi, meyve ve sebze yetiştirdiği için daha fazla hububat ekimi için köylünün zorlanmasından olumsuz etkilenmiştir. Bu kanuna dayanılarak, hükümetin üretimi denetleme, düzenleme, çalışma yükümlülüğü koyma, üretilen malları belirli bir kar sağlayarak satın alabilme, gerekli görülen malları stoklama, mallara değeri karşılığında el koyabilmesi için gerekli düzenlemeler de yapılmıştır. Tüm bu düzenlemelerden Ege köylüsü özellikle Pazar için üretim yapması nedeniyle de oldukça etkilenmiştir.

---

³ Sevilay Özer, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Uygulamaya Konulan Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü Üzerindeki Etkisi” *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2011, S. 5, s. 217.

⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 7. Dönem, 3. Yasama, 15. Cilt Fihristi, Olağanüstü İttikat, s. 126 (21.02.1945); Nihat Erim, *Günlükler (1925-1939)*, İstanbul, 2005, s.32; Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara, 2003, s. 256; Turgay Merih, *Soğuk Savaş ve Türkiye (1945-1960)*, Ankara, 2006, s. 43; Recep Durgun, “Ahmet Nedim Kasiminin Öykülerinde I. Ve II. Dünya Savaşı’nın Hint Yarımadasına Etkilerinin Yansımaları”, *Turkish Studies*, 2014, Vol 9/3, s. 583-599.

Milli Korunma Kanunu ve Ege Köylerinde Uygulanışı

İnönü dönemini hemen hemen başından sonuna kadar etkisi altına alan ve iç rejimi de doğal gelişiminden alıkoyan ana gelişme İkinci Dünya Savaşı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli nedeni emperyalist devletlerarasındaki, aslında ortadan kaldırılması olanaksız olan, çıkar çelişkilerinin giderilememiş olmasıdır. Ne, Birinci Dünya Savaşı, ne de savaşın sonunda yapılan anlaşmalar var olan çelişkileri artırmaktan başka bir sonuç vermemiş ve savaş sanayisinin gelişmesi ile savaşı hazırlayan sanayi sermayesi, ekonomik ve sosyal yetersizlikler içerisinde sosyal huzursuzlukların artması ile de İkinci Dünya Savaşı başlamıştır⁵. Refik Saydam Hükümeti tarafından savaş başlamadan önce Şevket Süreyya Aydemir'in de içinde bulunduğu uzmanlar grubuna “Müdafaa Ekonomisi” başlıklı bir rapor hazırlama görevi verilmiştir. Rapor 1939 yılının son aylarında tamamlanarak başbakanlığa sunulmuş, bunun üzerine hükümet, bu rapora dayanarak bir yasa tasarısı hazırlamasını CHP grubundan istemiştir. Bu arada “Milli İktisat Kanunu” tasarısı hükümet tarafından hazırlanarak gruba gönderilmiştir. Tasarı hükümete emek, temellük, tasarruf ve şirket kurma hürriyetini kısıtlayıcı yetkiler vermiştir. Bu yetkiler tasarının anayasaya uygun olup olmadığı ile ilgili tartışmalara yol açmış, yasaya karşı CHP grubunda ciddi bir direniş ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Recep Peker başkanlığında bir komisyon kurularak, uzlaşmanın sağlanması gündeme gelmiştir. Komisyonun hazırladığı uzlaşma metni “Milli Korunma Yasası” adıyla meclise verilmiştir. Yasa üzerinde yapılan uzun tartışmalar sonunda, barış zamanındaki kanunlarla bu durumun üstesinden gelinemediği anlaşılınca⁶ teklif edilen yasa 18 Ocak 1940 tarihinde TBMM’de kabul edilmiştir⁷.

⁵ Sabiha Sertel, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009, s. 37.

⁶ *Anadolu*, 1 Mart 1940; Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. 200. Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu Belgrat'ta toplanan Balkan Birliği Konseyi'ne giderken, Ulus Gazetesi'nin muhabirine verdiği demeçte, Türkiye tarafsız değil, sadece harp dışıdır. Tarafsız olmak veya harp dışı kalmak demek, savaşa karşı gereken bütün tedbirleri almak demektir. Zuhul Mert, “Tan Gazetesinde 1940 Yunan-İtalyan Savaşı” *Toplumsal Tarih*, 2007, S. 168, s. 74-75. Türkiye savaş dışı kalmaya çalışan bir ülke olarak takip edilmesi son derece zor bir denge politikası yürütmeye çalışmıştır. Türk hükümetlerinin tutumu uluslararası konjonktür tarafında şekillenmiş, basın yayın, Türkiye'nin savaş dışı kalmasını sağlayacak yönde sıkı kontrol altına alınmıştır. Bunun önemli bir nedeni, o yıllarda ulusal basındaki yazıların, savaştan tüm devletler tarafından o devletin eğiliminin bir göstergesi olarak algılanmasıdır. Bu doğrultuda, Türkiye’de de ulusal dış politika yapımında basın bir araç olarak kontrol edilmesi ve hatta yönlendirilmesi gereken bir aygıt olarak görülmüştür. Gazeteler iç politika hakkında yazı

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemesine ve bu konuda sonuna kadar kararlı bir dış politika izlemesine karşın ülke içinde sürekli savaşa hazırlanmak ve bir savaş ekonomisi uygulamak zorunda kalmıştır. Çünkü Avrupa'da başlayan İkinci Dünya Savaşı ile birlikte, Türkiye'de birçok mal piyasadan çekilmiş ve fiyatlar alabildiğine yükselmiştir⁸. Devlet üretimi kontrol altına alarak ürünleri kendi istediği fiyat üzerinden satmak istemiş, ancak bu durum da ihtikârı, istifçiliği ve karaborsacılığı önleyememiştir⁹.

Türkiye tarafsızlığını sürdürürken, savaş nedeniyle ekonomik durumu da hızla çözülmüştür. Önce Rusya'nın, ardından Almanya'nın işgal tehdidinden dolayı İnönü, Türk ordusunu seferberliğe sokmuş, bir milyon askeri silahlandırmış, bütçede ordu payını iki katına çıkarmıştır. Zaten başlangıçta güçlü olmayan bir ekonomi için seferberlik çok ağır bir yük oluşturmuştur. Binlerce kişinin iş alanlarından çekilmesiyle tarımsal ve sanayi üretimi düşmüş, savaş ve Akdeniz'deki ablukalar dolayısıyla ithalat ve ihracat önemli ölçüde azalmış, büyük bir mal ve yedek parça darlığı ortaya çıkmış, Türkiye dış pazarlarından çoğunu kaybetmiştir. Silahlı kuvvetler pazarda yeni bir rekabet kaynağı yaratmış, sivillerin ihtiyacı olan mallar bu alana kaymaya başlamıştır. Sonuç olarak enflasyon baş göstermiş, İstanbul'da genel fiyat endeksi 1939'da 101.4'ten, 1942'de 232.5'e, 1945'te 354.4'e çıkmış, gıda maddeleri fiyat

---

yazarken, hükümetin uyguladığı sıkı tedbirler ve sansürlerden dolayı son derece dikkatli davranmışlardır. Ayrıca Bkz. Barış Yetkin, "1945-1950 Arası 'Demokratikleşme' Sürecinde Basın" *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 17-18, 2010; Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul, 2008, s. 820. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı başladığında savaşın dışında ve tarafsız kalarak, toprak bütünlüğünü korumayı amaç edinen bir dış politika izlemeyi esas almış bulunuyordu. Fakat Türkiye'nin jeopolitik durumu ve öneminden dolayı, savaş süresince Mihver ve Müttefik devletler, Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için büyük çabalar harcadılar ve baskılarda bulundular. Ancak her iki taraf da istediği sonucu elde edemedi ve Türkiye savaşın sonlarına kadar tarafsız kalmayı başardı. Atilla İlhan, *Hangi Batı*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 217. Türkiye, savaş sonrası kurulacak olan düzende yer alabilmek ve Birleşmiş Milletler Örgütü'ne üye olabilmek için Almanya'nın yenilgisinin netleşmesi üzerine 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmiştir. 7 Mayıs 1945 tarihinde de Almanya teslim olmuştur.

⁷ Tefik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 314; *Anadolu*, 21 Şubat 1940; *Aydın*, 20 Şubat 1940. TBMM'nin 8 Ocak 1940 tarihinde müzakere ve kabul edilip, 3780 numaralı MKK, 19 Şubat 1940 tarihinden itibaren uygulamaya girmiştir.

⁸ N. İlter Ertuğrul, *1923-2008 Cumhuriyet Tarihi El Kitabı*, ODTÜ Yayınları, Ankara, 2009, s. 67.

⁹ Sefer Şener, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışları" *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004 (7) / 1: 73-92, s. 75; Ahmet Fazıl Özsoylu, *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim*, Karahan Yayınları, Adana, 2011, s. 60; *Anadolu*, 27 Ocak 1940.

endeksi de 1938'de 100'den 1945'te 1.113'e çıkmış, savaşın son yıllarında Akdeniz'in açılmasıyla 1945'te 568.8'e düşmüştür. Yine savaş sırasında toplam milli hâsıla 7.690.3 milyon liradan 5.941.6 milyona düşmüş, kişi başına net gelir ise aynı yıllarda 431.53 liradan 316.22 liraya gerilemiştir¹⁰.

Savaş özellikle sınırlı ve yerel bir pazara yönelik ya da kendine yeterli üretim yapan küçük üretici köylülerle fakir köylüleri şiddetli bir biçimde sarsmıştır. Büyük toprak sahipleri ise savaşın yarattığı koşullarda kar elde etme olanağına sahiptiler. Savaşın ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri ve devletin savaş dolayısıyla uyguladığı tarım politikaları köylerdeki yaşam koşullarını küçük köylüler için oldukça güç bir hale getirmiştir. Savaş koşullarının yükü, askeri seferberlik, %25 Kararı, TMV, Yol Vergisi ve ücretli iş mükellefiyeti gibi uygulamalarla büyük ölçüde küçük üretici ve fakir köylünün omuzlarına yıkılmıştır¹¹.

Türkiye, savaş öncesinde 1929 yılında etkisini göstermeye başlayan Dünya Ekonomik Bunalımından dolayı tam bir yıkımın eşiğine gelen tarım sektörünü 1930'lu yılların sonlarına doğru toplamaya başlamıştı ki bu sefer de İkinci Dünya Savaşı ile karşı karşıya kalmıştır. Eylül 1939 gibi erken bir tarihte Başvekâletten tebliğ edilen yazı Avrupa'da başlayan savaşın Türkiye'yi sosyal ve ekonomik yönden ne kadar hızlı bir şekilde etkilediğini göstermesi açısından önemlidir. Bu yazıya göre Avrupa'da savaşın başlaması ile birlikte ülkede gıda

---

¹⁰ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, E Yayınları, İstanbul, 2010, c. 2, s. 469; Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, c. 2, s. 369. Türkiye'nin dış ticareti 1938 yılında ithalat 149.8 milyon lira, 115.2 milyon dolar, ihracat 144.9 milyon lira, 111.5 milyon dolardır. 1939 yılında ithalat 605.555.778 kg, 118.2 milyon lira, 90.9 milyon dolar, ihracat 127.388.997 kg, 127.4 milyon lira, 98.0 milyon dolardır. 1940 yılında ithalat 342.005.135 kg, 68.9 milyon lira, 53 milyon dolar, ihracat 611.202.850 kg, 111.4 milyon lira, 87.7 milyon dolardır. 1941 yılında ithalat 310.104.505 kg, 74.8 milyon lira, 57.5 milyon dolar, ihracat 428.889.017 kg, 123. Milyon lira, 97.7 milyon dolardır. 1942 yılında ithalat 344.039.910 kg, 147.7 milyon lira, 113.6 milyon dolar, ihracat 355.025.624 kg, 165 milyon lira, 126.9 milyon dolardır. 1943 yılında ithalat 391.168.087 kg, 203 milyon lira, 156.1 milyon dolar, ihracat 333.450.935 kg, 257.1 milyon lira, 197.8 milyon dolardır. 1944 yılında ithalat 331.758.245 kg, 164.9 milyon lira, 126.8 milyon dolar, ihracat 345.634.573 kg, 232.5 milyon lira, 178.8 milyon dolardır. 1945 yılında ithalat 324.510.600 kg, 126.2 milyon lira, 97.1 milyon dolar, ihracat 309.537.557 kg, 218.9 milyon lira, 168.4 milyon dolardır. 1946 yılında ise ithalat 402.733.595 kg, ihracat ise 905.190.481 kg'dır. Süleyman İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006, s. 253. Devletin borçları 1939'dan 1949 yılının Eylül ayına kadar %375 artarak 1 milyar 847 milyon lirayı bulmuştur. 1939'dan 1946 yılına kadar artış 1 milyar 292 milyondur.

¹¹ Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 132.

maddelerine karşı ciddi bir talep baş göstermiştir. Halk savaş koşullarında kıtlık olur düşüncesiyle daha Avrupa topraklarında savaş başlar başlamaz temel tüketim maddelerini stoklamaya başlamıştır. Bu durum savaşın ilk ayları gibi çok erken bir dönemde hem temel tüketim maddelerinin fiyatlarının hızla artmasına hem de ihtikâr gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur¹². Ayrıca, savaştan önce de yerli malı kullanımı sürekli gündemde olmasına rağmen savaş yıllarında bu konu hükümet tarafından daha dikkatle ele alınmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Halk, savaş koşullarını da göz önünde bulundurarak, yerli mallarını daha fazla kullanması için teşvik edilmiştir. Ayrıca halkın ihtiyacı olan hemen hemen her alanda üretim faaliyetlerinde bulunduğu, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi halkın kıtlık ya da açlıkla karşı karşıya gelmeyeceği konusunda halk teskin edilmeye çalışılmıştır¹³.

Ekonomik sıkıntıların temel nedenlerinden biri de, dış ticaretin savaş ortamından son derece olumsuz bir biçimde etkilenmiş olmasıdır. Türkiye'nin dış ticaret alanında başta Almanya olmak üzere, Orta Avrupa ülkelerine büyük ölçüde bağımlı olması bu konuda zorluğun artmasına yol açmıştır. Dış ticaretin kliring anlaşmaları¹⁴ ile yürütülüyor olması ve Türkiye'nin Almanya ile nispeten istikrarlı bir kara ve demiryolu ticaretini sürdürmesine rağmen Batılı devletlerle bu olanaktan yoksun olması, dış ticarete ciddi sıkıntılara neden olmuştur. Türkiye ile Batılı müttefikler arasındaki ulaşım, yalnızca Akdeniz üzerinden denizyolu ile mümkündü. Ancak savaş zamanında bu yol güvenli olmaktan çıkmıştır¹⁵. Dış ticaret konusunda Türkiye'yi savaş yıllarında ayakta tutan ve koruyan anlaşma, 16 Ocak 1939 tarihinde Türkiye-Almanya arasında imzalanan kredi anlaşması, 60 milyon mark değerinde askeri malzeme, 90 milyon mark değerinde ise sanayiye yönelik parçalardan oluşmaktaydı¹⁶.

¹² *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 030-0-001-000-000-34-204-1.

¹³ *BCA*, 030-0-001-000-000-34-204-1.

¹⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kliring> (09.05.2013 tarihinde alınmıştır.) Kliring Anlaşması imzalayan ülkelerde ithalatçılar ithal ettikleri malların bedelini kendi ülkelerinde ulusal paralarıyla öderler. Bu paralar anlaşmalı ülkeye ihracatta bulunmuş kişilere alacaklarının ödenmesinde kullanılır. Böylece dövizle ödeme yapma zorunluluğu ortadan kalkar. Kliring uygulaması daha çok mallarını serbest dövizle satamayan ülkelerin başvurduğu bir yoldur ve çoğu durumda bir ülkenin dış ticaretini gittikçe bağımlı kıldığı için tercih edilmez. Bunun en iyi örneği İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasındaki Türk-Alman dış ticaretidir.

¹⁵ Koçak, *a.g.e.*, s. 369.

¹⁶ *TBMM, Zabıt Ceridesi*, 6. Dönem, 1. Yasama, 2. Cilt fihristi, 9. İnikat, s. 1-5 (08-05-1939) tarihli fihristi anlaşma detayları ile mevcuttur; Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Ankara, 2013, s. 238.

Almanya, Türkiye'yi kendisine ekonomik açıdan tabii kılmak için¹⁷, Türkiye'nin dış ticaretinin %52'sini elinde tutmuştur. Bu süreçte silah yapımı için gerekli olan krom madeni de Türkiye tarafından Almanlara satılmıştır¹⁸. Her ne kadar Türkiye savaşta bağımsız bir politika da izlemiş dahi olsa, Almanlara yakın bir duruş sergilemiştir¹⁹. Ayrıca 1943 ve 1944 yıllarında, sırasıyla, yılda 90.000 ve 45.000²⁰ ton krom ve bunun yanında diğer bazı maddeler Almanlara satılmış, Almanya'dan da buna karşılık çelik ve savaş malzemesi alınmıştır²¹.

Türkiye'de iç piyasada ve hayatın her alanında MKK, 1940-1945 döneminin iktisadi nitelik taşıyan en önemli konusu olmuştur. Zira bu kanuna dayanılarak yapılan diğer düzenlemeler savaş yılları iktisat ve maliye politikalarının temelini oluşturmuştur. Söz konusu kanun ile Bakanlar Kurulu'na ekonominin bütününe düzenleme imkânı tanıyan oldukça geniş yetki ve görevler verilmiş, bu yetkilerin kararnamele ile yaşama geçirilmesi mümkün kılınmıştır. Bu yönleriyle ülkenin savaş ekonomisinin yasal çerçevesini çizdiği belirtilen MKK'nun uygulamasının da "bir planlama deneyi" olarak ele alınması gerektiği söylenebilir²².

18 Ocak 1940 tarihinde Refik Saydam Hükümeti tarafından çıkarılan MKK ile hükümete ekonomiyi yeniden düzenlemek amacıyla o zamana kadar pek de görülmemiş görev ve yetkiler verilmiştir²³. Uygulama 19 Şubat 1940 tarihinde kabul edilen kanunla²⁴ başlamış, devletin ekonomiye müdahale olanakları genişlemiş, özel girişim âdetta devletin vesayeti altına girmiş ve

---

¹⁷ Figen Atabey, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014, s. 64.

¹⁸ Sezen Kılıç, *Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852-1945'e Kadar)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 139.

¹⁹ Nurşen Mazıcı, *Tek Parti Dönemi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2011, s. 202.

²⁰ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-200*, çev. Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 88.

²¹ Ahmet Şükrü Esmer ve Oral Sander, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1939-1945 Dönemi)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, c. 1, s. 167.

²² Şefik Taylan Akman ve İnci Solak Akman, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat Üretimine Vergilendirilmesi" *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2) 2011, s. 76.

²³ Koçak, *a.g.e.*, s. 373; Kemal H. Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 164. İktisadi alandaki kötü gidişi durdurmak için 1940 yılında çıkarılan MKK ile milli savunmayı güçleştirmek, fiyat artışlarını, karborsayı ve vurgunculuğu önlemek üzere hükümete çok geniş yetkiler verilmiştir.

²⁴ Ertuğrul, *a. g. e.*, s. 68.

şehirlerarası işbirliğini sağlamak amacıyla koordinasyon kurulu kurulmuştur²⁵. 2 Mart 1940 tarihinde Refik Saydam MKK ile ilgili radyoda yaptığı konuşmada, savaşın gidişatı nedeniyle ekonomik ve sosyal koşullarda ortaya çıkan zorluklardan dolayı MKK'nun kabul edilip, uygulamaya konulduğunu, fakat bu kanunun ülke içinde ve dışında bazı etkileri olduğunu söylemiştir. Bu durum dışarıda, Türkiye'nin seferberlik yapacağı için bu kanunu uygulamaya koyduğu şeklinde yorumlanmıştır²⁶.

MKK ile İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki vurgunculuk, kaçakçılık gibi olumsuzlukların ortadan kaldırılması amacıyla, hükümete ekonomi ve yurttaşların hak ve özgürlükleri ile ilgili de geniş yetkiler verilmiştir²⁷. Ancak, bu kanun fiyatların nispeten az yükselmesine katkıda bulunmuş, ancak mal yokluğu nedeniyle ortaya çıkan karaborsacılığın önünün alınmasını sağlayamamıştır²⁸. Ayrıca MKK, özellikle, madenlerde zorunlu çalıştırma gibi olağanüstü durum yetkileri vermiştir²⁹. Hükümete bu kanun ile üretimi denetleme ve düzenleme, çalışma yükümlülüğü koyma, üretilen malları belirli bir kar sağlayarak satın alabilme, gerekli görülen malları stoklama, mallara değeri karşılığında el koyabilme, günlük çalışma saatlerini üç saate kadar uzatabilme gibi toplumun ve ulusal savunmanın ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tüketim malları üzerine sınırlama koyabilme gibi haklar tanınmıştır. Kanunla, hükümete tarım ürünleri satın alabilme hakkı tanınmış, kira bedelleri dondurulmuş ve fiyat denetimi getirilmiştir. Kanuna aykırı davrananlara para ve hapis cezaları öngörülmüştür³⁰.

---

²⁵ Temuçin Faik Ertan, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kadri Unat, "Atatürk Sonrası Türkiye", Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 268.

²⁶ *Aydın*, 2 Mart 1940; *Anadolu Gazetesi*, 1 Mart 1940.

²⁷ Kemal H. Karpat, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980*, çev. Esin Soğancılar, İmge Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 77; G. Senem Gençtürk Hızal, *Cumhuriyetin İlanı*, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2013, s. 193.

²⁸ Tahir Kodal, *Denizli Nüfus Tarihi (1923-2008)*, Divan Kitap, Ankara, 2009, s. 87; Adil Adnan Öztürk, *Türkiye'de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli*, Başkar Ofset Yayınları, Aydın, 1999, s. 39; Ali Rıza Gökbnar, Hamza Kahraman, *Karneli Yıllar- Bir Savaş Maliyesi Uygulaması-*, Nobel Akademik Yayınları, Ankara, 2014, s. 61; Faruk Alpkaya, Bülent Duru, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişimi*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012, s. 30.

²⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 2010, s. 24; *Resmî Gazete*, 8 Temmuz 1941 tarihinde ise maden işleri, kanalizasyon, tünel ve çimento üretim işleri gibi ağır işlerde günde 8 saat veya daha az çalıştırılması gerektiği ilan edilmiştir.

³⁰ Ertuğrul, a. g. e., s. 68; Güneri Akalın, *Cumhuriyet Dönemi Ekonomi-Politik Tarihinin Liberal Yorumu*, Orion Yayınları, İstanbul, 2010, s. 248; Hülya Gölgesiz Gedikler, *1950'li Yıllarda İzmir*, Şenocak Yayınları, İzmir, 2012 s. 470. Tüketim alanında 1940'lı yıllarda savaşın etkileri

MKK'na göre tarım sektörüne yapılan müdahaleler ise şöyledir; hükümet gerekli görülen bölgelerde hangi ürünlerin ekilebileceğini tespit edebileceği gibi, ekilmeyen 500 hektardan fazla araziye de bir bedel ödemek şartıyla işletebilecekti³¹. Ayrıca tarım sektörü için konulmuş olan iş mükellefiyetine göre ise çalışabilir bir ziraatçı, kendi işi yüzüstü kalmamak şartıyla, ikametgâhından 15 km mesafedeki özel veya devlete ait çiftliklerde uygun bir ücretle çalıştırılmakla mükellef tutulabilirdi. Kanundaki mecburiyetlerin ve mükellefiyetlerin ihlali cezai yaptırımlara bağlanmıştır.³² Ancak, kadınlar kendi ikametgâh sınırları içinde çalışabilecektir. Bu şekilde kendi tarlasını sürmek için başkasının öküz ve aletini kiralamaktan da kurtulmuştur³³. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti döneminde ise ücretli iş yükümlülüğüne tabi kişinin oturduğu yerden en fazla 15 km uzakta olması gerektiği hükmü kaldırılmıştır³⁴. Bu kanun kapsamında hükümet, bu bölgede şahsa ait olup da, sahibine gerekli olmayan tarım alet ve araçların karşılığında kira ödeyerek, yararlanabilecekti. Ayrıca, hükümet gerekli görülen bölgelerde ziraatın cins ve miktarını saptayabilme hakkına da sahipti³⁵. 477 sayılı Koordinasyon Kararı ile Tarım Bakanlığı'na boş devlet arazileri üzerinde ve devlet adına tarım yapma yetkisi verilmiştir³⁶.

Hububat ekiminin öngörüldüğü 40. Maddeye göre hükümet, ziraata elverişli sekiz hektar ve daha fazla arazi sahibi olan her şahsı bu arazinin yarısına kadar alanda hububat ekmeye veya ektirmeye mecbur tutabilmekteydi.

---

ve ithalat azlığından kaynaklı olarak yaşanan sorunlar 1950'li yıllarda büyük ölçüde ortadan kalkmış ve ithalatın artmasıyla insanların gereksinim duyduğu tüketim mallarının çoğu karşılanmaya başlanmıştır. Savaşın sona ermesiyle karaborsa hale varlığını sürdürmüştü ve insanların belirli malları stoklama eğiliminde olmasından dolayı piyasada yapay yokluklar oluşmuştur; *Resmi Gazete*, 28 Mart 1942; *Akdeniz Gazetesi*, 20 Aralık 1941; *Afyon Haber*, 17 Ağustos 1942.

³¹ *Anadolu*, 30 Ocak 1940; Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 192-193.

³² *TBMM, Zabıt Ceridesi*, 6. Dönem, 2. Yasama, 8. Cilt Fihristi, 27. İnikat, s. 64 (18-01-1940); *Resmi Gazete*, 4 Şubat 1942; *Afyon Haber*, 15 Mayıs 1940; İlhan Tekeli-Selim İlkin, *İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, İletişim Yayınları, c. 2, İstanbul, 2014, s. 98.

³³ *Taşınar Halkevi Dergisi*, Nisan 1944.

³⁴ Koçak, a. g. e., s. 387.

³⁵ Melek Ulusoy, *Milli Korunma Kanunu Çıkarılma Amacı, Sosyo-Ekonomik Etki ve Sonuçları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2010, s. 69; Çavdar, a. g. e., s. 317; Koçak, a. g. e., s. 377.

³⁶ Hüseyin Topuz, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950)" *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 2007, c. 12, S. 3, s. 386.

Bu mecburiyet, her çift hayvan için dört hektar üzerinden hesap edilecek ve her traktör durumuna göre 15-30 çift hayvan olarak sayılacaktı³⁷. Bu durum özellikle hububat dışında ürün yetiştiren çiftçiler için önemli bir kısıtlamaya neden olmuştur. Kanunun köylü için önemli bir yük oluşturan tarafı MKK'nun 41. Maddesine göre ekilen her dört hektar arazi için bir çift öküzün milli müdafaa mükellefiyetinden istisna edilmesiydi. Böylece 40 dönümden az arazisi olan küçük çiftçiler bütün öküzlerini milli müdafaa mükellefiyeti olarak devlete vermeye mecbur kılınmaktaydı³⁸. İkinci Dünya Savaşı yıllarında tarımda küçük mülkiyetin çok yaygın olduğu düşünülürse, bu maddenin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Gerçekten bu maddeye göre küçük çiftçiler en önemli üretim araçlarını devlete vererek, tarım yapma olanağını geniş ölçüde kaybetmektedir. Bu nedendir ki 41. Madde mecliste sert eleştirilere konu olmuştur. Bir milletvekili bu maddenin tehlikesini şöyle açıklamıştır: "...Harp Mükellefiyet Kanunu'nun nakliye araçları üzerine koyduğu hükmün bütün ağırlığı 40 dönümden az hububat eken çiftçiler üzerine çökecektir. Sonuç itibariyle zenginler, öküz mükellefiyetinden kurtulacak ve fakirler bunu çekecektir. Hâlbuki ülkede en büyük oranı, 40 dönümden az eken çiftçiler teşkil etmektedir. Çiftçilerimizin belki %75'i bu durumdadır ve asıl bunların himaye edilmesi lazımdır..." Bu eleştiriye komisyon sözcüsünün verdiği yanıtta, bu madde ile üretimin arttırılması amacı güdüldüğü söylenmiştir. Ancak bu maddenin az toprağı ve bir çift öküzü olan köylülerin başkalarının toprağını ekmeye zorlandığı da açıktır. Ayrıca 41. Maddenin esas itibariyle büyük toprak sahiplerinin de aleyhine bir durumdur³⁹.

Savaş koşullarında değişen şartlara uyum sağlamak amacıyla MKK'nda yapılan değişikliklerin basında, basının ve meclisin genel baskısı ile yapıldığı şeklinde yer alması üzerine başbakan Refik Saydam tüm vekillere 1 Aralık 1941 tarihinde yapılan değişikliklerin nasıl ve ne şekilde yapıldığını açıklayan bir

---

³⁷ Şefik Taylan Akman ve İnci Solak Akman, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat Üretimine Vergilendirilmesi" *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2) 2011, s. 77; İlhan Tekeli-Selim İkin, *a. g. e.*, s. 99.

³⁸ Oya Köymen, *Kapitalizm ve Köylülük Ağalar, Üretenler, Patronlar*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 132.

³⁹ Timur, *a. g. e.*, s. 194-195; Ulusoy, *a. g. t.*, s. 76; Gönül Güneş, *Çanakkale'de Sosyo-Kültürel Değişim ve Siyasal Katılma (1945-1960)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü), Ankara, 2010, s. 37. Çanakkale'de küçük mülkiyetin çok yaygın olduğu bir yerd. Dolayısıyla bu madde tarımla uğraşan kesimi çok fazla etkilemiştir.

yazı göndermiştir⁴⁰. 1941 yılında ise zirai işi, oturduğu yerden ayrılmaya müsait kimselerin, bir takvim yılında en fazla beş ay çalışmak zorunda olduğu kabul edilmiş, ancak bu süre daha sonra iki aya indirilmiştir⁴¹.

Yürürlüğe girdiği günden itibaren çıkarılan kararnamelerle uygulanan MKK'na, zaman içerisinde anayasal takviyeler yapılmasına karşın uygulamalardan istenilen sonuç elde edilememiştir. Çünkü bu kanun zabıta tedbirleri ile ekonomik yaşantıyı düzenlemek gibi yanlış bir zihniyetin üzerine oturtulmuştur. Bu nedenle bu kanun ile ilgili uygulamalar halkın tepki ve yakınmalarına neden olmuş ve bu tepkiler sürüp gitmiştir⁴². Çünkü kanun, bazılarına haksız kazançlar sağlarken, geniş halk kitlelerinin daha fazla yoksullaşmasına yol açmıştır. Refik Saydam'ın başbakanlığı döneminde, kanun sıkı para politikasıyla uygulanmış ve fiyatlar sıkı denetim altına alınmıştır. Ancak Saraçoğlu Hükümeti döneminde fiyatların serbest bırakılması ise fiyatların olağanüstü bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. Buğday 13,5 kuruştan 100 kuruşa, zeytinyağı 85 kuruştan 350 kuruşa yükselmiştir. Kanunun uygulanması, fiyatların tespitinde ve kontrolündeki tutarsızlıklar, ithalat-ihracat imkânları yaratma çabaları, toprak ağaları ve ticaret burjuvazisi içinde bir kesimin güçlenmesine yol açmıştır. Bürokrasi içinden de bunlarla işbirliği içindeki grup, bu dağılımdan payını almış ve savaş zenginleri arasına katılmıştır⁴³.

MKK'na göre uygulamaya konulan fiyat kontrolleri ile amaç özellikle karaborsanın önlenerek, ordu ihtiyaçları için yeterli stok temin edilmesiydi. Bu nedenle fiyat kontrolü özellikle hububat ve diğer yiyecek maddeleri ile giyim maddeleri için uygulanmıştır. Buğdayla ilgili kontrol ise önemli gelişmelere neden olmuştur⁴⁴. 1940 yılının son aylarından itibaren tüccarların tahıl, pamuk ve yün stoklarını, hükümet tarafından belirlenen fiyatlardan kamu kuruluşlarına satmalarını gerektiren Koordinasyon Kararları ilan edilmiştir. Tahıl yetiştiren büyük çiftçiler ve köylüler de, üretimlerinden kendi ihtiyaçları, tohum ve yem paylarını ayırdıktan sonra geri kalan ürünün tamamını resmi fiyatlardan devlete teslim etmişlerdir⁴⁵. Devlet tarafından değeri ödenerek el konulan ürünlerin,

---

⁴⁰ BCA, 030-0-010-000-000-214-453-2.

⁴¹ Koçak, *a. g. e.*, s. 396.

⁴² Unat, *a. g. m.*, s. 268-269.

⁴³ Ertuğrul, *a. g. e.*, s. 68.

⁴⁴ Timur, *a. g. e.*, s. 198.

⁴⁵ Şerafettin Pektaş, *Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 443.

değerlerinin belirlenmesi görevi komisyonlara verilmiş ve belirlenen fiyatlar da taksitle ödenmiştir. Hem ürün değerinin belirlenmesi hem de ödeme süresinin uzun sürmesi, yüksek enflasyon⁴⁶ ortamında, devlet açısından avantaj, üreticiler açısından ise hoşnut olunamayacak bir durumun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır⁴⁷. Hâlbuki kanunun hedefinde üretimin artırılması ve düzenlenmesi, ihtikâra meydan ve imkân verilmemesi vardı. Üretimin düzenlenmesi için ise ilk olarak sanayi ve maden kurumlarının iş programları incelenerek, kurumlara program verilmesi planlanmıştır. Bununla kurumların üretim hacminin, miktar, cins ve çeşitlerinin tayin edilmesi ve bu işleri yapan mühendis ve işçilerin gerekli görüldüğü takdirde mesai saatlerinin artırılması ve onların buldukları işin başında tutulması amaçlanmıştır. Buna karşılık devlet, kurumların ihtiyacı olan krediyi vermekle sorumlu tutulmuştur. Savaş zamanında sık karşılaşılan sanayi ve gıda maddelerinin bir elde toplanmasına engel olunması için devlet bu maddeleri değer fiyatıyla satın alabileceği gibi ithal edilmesi gerekli görülen maddelerin miktar ve cinsini de tayin edebilecektir. Bunun için ithalat için muamele yapan tüccara kredi, döviz ve akreditif vererek, gerekli kolaylığı da göstermiştir. İhraç edilecek mallar için de hükümet aynı hassasiyeti göstermiş, ayrıca hükümetin bunun için ihraç maddelerinin cins ve miktarını tayin edebileceği gibi satış şekillerini dahi tespit edebilmesine karar verilmiştir. Hükümet burada bir taraftan hami rolünü üstlenmekle beraber diğer taraftan da yapmış olduğu anlaşmalar ve dolayısıyla ülke içi satış fiyatlarıyla, harici satış fiyatı arasında fazla kar olduğu takdirde hükümete piyasayı düzenlemek ve gerçek nazım vazifesini yapabilmek için bu kar fazlası için Ziraat Bankası'nda fon tesis etme hakkı verilmiştir. Hükümet belirlediği fiyat içinde ithalat ve ihracatı dikkatle takip etmekteydi. Üretimin artırılması ve milli gücün korunması için kamu menfaati adına ülkede mevcut

⁴⁶ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye Birinci Dünya Savaşı'ndan 1971'e*, çev. Babür Kuzucuoğlu, Belge Yayınları, İstanbul, 2005, c. 3, s. 148-149; Sevilay Özer, *Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)*, Berikan Yayınları, Ankara, 2013, s. 41. Yaşanan enflasyon hayat pahalılığının artmasına neden olmuştur. 1938 yılında 100 kabul edilen hayat pahalılığı 1945 yılında 404.6, 1947 yılında 499.5 olmuştur. Aynı şekilde tedavüldeki kâğıt para miktarının artması da enflasyonun yükselmesini hızlandırmıştır. Tedavüldeki kâğıt para miktarı indeksi 1938 yılında 100 kabul edilirse 1945 yılında 455, 1946 yılında 480 olmuştur. Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002, s. 258. Daha çok kamu kesimindeki harcama artışlarının kamçılacağı talep baskılarının yanında, savaş yıllarında tarımsal üretim ve ithalat hacminde meydana gelen daralmalar da enflasyon sürecini hızlandırmıştır. Fiyatlar genel düzeyi, Ekonomi Bakanlığı'nın toptan eşya fiyat endeksine göre 1938-1943 arasında beş kat yükselmiştir.

⁴⁷ Koçak, *a. g. e.*, s. 389.

bütün kudret ve varlıklardan istifade edilmesi ve bunların düzenlemesi için yeterli olmayan sanayi ve maden kurumlarının işler hale getirebilmesi devletin görevi olarak kabul edilmiştir⁴⁸.

Meclis'te kabul edilen MKK'nda yapılan değişikliklere göre hükümet, halkın ve milli müdafaanın ihtiyacı olan her çeşit madde ve yardımcı malzemeyi, değer fiyatını ödemek şartıyla her çeşit maddeye el koyarak almaya ve amaca göre dağıtımını yapmaya, satmaya ve ihtiyacı olanlara vermeye yetkili kılınmıştır. Milli müdafaanın⁴⁹ ihtiyacı olan her çeşit maddenin ve yardımcı malzemenin el koyma kararından önce satılmış bulunmaları dolayısıyla veya herhangi bir sebeple buldukları yerlerden başka yerlere izin alınmadan nakil edilmesi yasaktır. Buldukları yerlerde sahipleri veya zilyedleri tarafından hükümet emrine teslim edilmeleri zorunludur. Hükümet gerçek ve hükmü şahıslardan elinde bulunan her çeşit madde ve yardımcı malzemenin çeşit, miktar ve özelliklerini bildirmesini ve bunlar hakkında gerekli görülecek bütün bilginin verilmesini isteyebilir. Bu bilginin ilgililer tarafından doğru ve tam olarak hükümet tarafından tayin edilmiş olan süre içinde verilmesi zorunludur. Bu beyannamelerde damga resmi bulunmamaktadır. Hükümet tarafından veya görevli kılınan makamlar ve kurumlar tarafından gerçek ve hükmü şahıslara tevzi olunan, satılan veya ihtiyacı olanlara karsız verilen maddelerin ve yardımcı malzemenin bunlar tarafından kullanılması ya da hangi ihtiyaç için kullanıldığı hükümet tarafından tespit edilmiş ise ancak o ihtiyaç için kullanılabilir. İlgili vekâletin yazılı onayı olmadan bu maddelerin ve

---

⁴⁸ *Anadolu*, 30 Ocak 1940; İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a. g. e.*, s. 99. Hükümet, sanayi ve maden müesseselerine uygulamak için üretim programı verebilecekti. Aksi takdirde hükümet, belli bir miktar tazminat karşılığında işletmeye el koyup kendi işletebilecekti.

⁴⁹ Koçak, *a. g. e.*, s. 370. Milli Müdafaa Vekâleti'ne ayrılan bütçe, 1938'de 94,5 milyon lira, 1939'da 173 milyon lira, 1940'da 290,5 milyon lira, 1941'de 322,5 milyon lira, 1942'de 497,5 milyon lira, 1943'de 542,5 milyon lira, 1944'de 554 milyon lira, 1945'te 248 milyon liradır. Nevin Çoşar, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Bütçeler" *Toplumsal Tarih*, 2007, S. 168, s. 71. Savaş yıllarında hükümetin başlangıçtaki hedefi, bütçe denkliliği ilkesinden uzaklaşmadan seferberlik giderlerini karşılamak ve ekonomiyi bu doğrultuda yönetmekti. Savaş etkisini göstermekte gecikmedi ve 1939 yılı bütçesi denk onaylansa da uygulamada açık verdi; 1940, 1941, 1942, 1943 yılı bütçeleri denk onaylandı, uygulamada fazla verdi. 1944 ve 1945 yılı bütçeleri ise hem açık onaylandı hem de uygulamada açık verdi. 1938 yılı sonrasında artmaya başlayan bütçe harcamaları 1942 yılında bir sıçrama göstermiş, bu artış eğilimi 1948 yılına kadar sürmüştür. Savaş yıllarında savunma harcamalarının genel bütçe içindeki payı artmıştır. 1938 yılında genel bütçenin %30'unu oluşturan savunma harcamaları, 1939 yılında %43.1, 1940 yılında %53.2, 1941 yılında %55'e yükselmiştir. Savunma harcamalarındaki artış bütçenin kaynak gereksinmesini artırmış, bu durum da var olan vergilerin artırılmasını ve yeni vergilerin konmasına zemin hazırlamıştır.

yardımcı malzemenin satılması, rehin verilmesi ve herhangi bir nedenle başkasına devredilmesi, muvakkat veya daimi olarak bir başkasına verilmesi yasaktır. Hükümet tarafından tevzi edilen veya ettirilen veya satılan veyahut karsız olarak verilen maddelerin ve yardımcı malzemenin nerede ve nasıl kullanıldığını ve sarf edildiğini gösteren kayıtların tutulması ve saklanması zorunludur. Hükümet tarafından tevzi edilen, satılan ve ihtiyacı olanlara karsız verilen her türlü madde ve yardımcı malzemenin tahsis edildiği işlerde kullanılması halinde ilgililerin durumu mahallin en büyük mülkiye amirine bildirmesi zorunludur. Bu maddelerin ve yardımcı malzemenin tahsis edildiği işlerde kullanılmadığı gerek ilgililerin bildirmesi gibi nedenlerle öğrenilmesi halinde belirtilen maddelerin ve yardımcı malzemenin mahallin en büyük mülkiye memurunun yazılı emriyle ve kendisinin daha önce verdiği bedeli geçmemek üzere değeri verilmek şartıyla hükümet emrine geri alınması yoluna gidilebilir. Bu kanunun uygulanmasını sağlamak için vali, kaymakam ve bunların yazılı emriyle görevlendirilen memurlar ev, mağaza, ticarethane, depo, dükkân, ambar, samanlık gibi her türlü mal konulabilen yerlerde arama yapabilmeye yetkili kılınmıştır. Arama sırasında mahalli zabıta, amir veya memurun da arama yapılan yerde bulunmaları zorunlu tutulmuştur. Arama sırasında aranılacak yerin ve malın sahibi, bunlar bulunmazlarsa sırasıyla temsilcileri, akrabalarından veya komşularından temsilci olarak birisi bulundurulur. Köylerde yapılan aramalarda muhtar ile ihtiyar heyetinden biri ve muhtar bulunmadığı zaman ihtiyar heyetinden biri ile komşularından iki kişi hazır bulundurulur. Gecikmesinde zarar görülen olağanüstü durumlar hariç mesken veya çeşitli binalarda arama yapılamaz. Yapılan değişiklikler arasında uygulanacak para ve hapis cezaları hakkında da yeni hükümler konulmuştur⁵⁰. Zirai istihlal konusunda ise her köy bir birlik kabul edilip arazi, su, alet vs. durumları ve miktarları tespit edilmiş, köylünün ihtiyacı doğrultusunda bu aletlerin ve malzemelerin kullanılabilceği belirtilerek, köylülerin birbirlerinden eksiklerini gidermesi sağlanmaya çalışılmıştır.

MKK'nun 14. Maddesi ile verilen yetkiye göre ise İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, Balıkesir, İçel, Seyhan, İstanbul, Kars, Antalya, Malatya, Kayseri, Konya, Gaziantep vilayetlerinde bulunan 1942 yılına ait pamuk mahsulüne (koza, çiğit veya kütlü, çırçırlanmış veya balyalanmış) el konulmuştur. El konulan pamukların 1942 yılı mahsulü için tespit edilmiş olan fiyatlar üzerinden bedelleri peşinen ödenerek, belirlenen bölgelere göre Sümer Bank Teşkilatı,

---

⁵⁰ *Aydın*, 24 Aralık 1941.

Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri ve Ziraat Bankası tarafından teslim alınacağı açıklanmıştır. Bu kararın uygulamaya konulmasından itibaren bir ay içinde pamuğun satın alındığı yazı ile ilgiliye bildirilmediği takdirde bu pamuklar serbest kalacaktır. Fabrika ve imalathanelerde bulunup, alınan karara göre el konan pamuklar adı geçen kurumlar tarafından yalnız imalathanelerde kullanılabilir. Bu karar hükümlerine göre adı geçen kurumlar tarafından yapılacak pamuk alımları Borsa ücretinden muaf tutulmuştur. Alınan bu karar 18 Eylül 1943 tarihinden itibaren geçerlidir⁵¹.

487 sayılı Koordinasyon Heyeti Kararı ile Ticaret Vekâleti'ne MKK'na dayanarak, gerekli gördüğü maddelerin istihlak (tüketim), satış şekli ve miktarlarını belirleme yetkisi verilmiştir. 16 Şubat 1943 tarihinde yayınlanmış olan kararın uygulamasına başlanmış ve ilk olarak piyasada azlığı hissedilen bazı istihlak maddeleri ele alınıp, bunların satış şekilleri düzenlenmiştir. Bu maddeler kauçuk, kalay ve teneke olarak tespit edilmiştir. Bundan sonra ithal edilecek kalay ve kauçuk maddelerinin %50'sinin ithalatçılara bırakılması, %50'sinin ise ihracat kârının ilavesinden sonra, Ticaret Ofisi'ne satılması kararı alınmıştır. İthal edilecek tenekeler konusunda ise bu tenekeler petrol şirketleri tarafından kendi teşebbüsleri ve kendi ihtiyaçları için ithal edilmiş ise tamamı, ithalatçılar tarafından ithal olunan tenekelerin ise %50'si ithalatçılara bırakılarak, geriye kalanının Ticaret Ofisi'ne satılmasına karar verilmiştir. Ticaret Ofisi tarafından bu nedenle satın alınan kauçuk, kalay ve tenekelerin Ticaret Vekâleti emrinde ihtiyat stoku olarak bulundurulmasına ve bunların ancak vekâletin göstereceği yerlere satılmasına karar verilmiştir. Özel şahıslar ve kurumların ihtiyaçları ise piyasada serbest bırakılmış olan kısımdan karşılanmıştır⁵².

Savaş yıllarında ülkenin ekonomik ve sosyal koşullarını düzenlemek amacıyla kabul edilen MKK'nun uygulanması sürecinde kanuna aykırı hareket edenlere karşı cezai yaptırım kararı alınmış ve kanun ile ilgili düzenlemelerin istenen düzeyde yapılabilmesi için cezai yaptırımlar da uygulanmıştır. Örneğin Muğla Vilayeti'nde ceza alanlar, gazete sayfalarından tek tek takip edilebilmekteydi. Gazete haberlerinden, cezaların ürettikleri ürünlerin MKK'na göre belirtilen tarihte beyannamesinin verilmemesi ya da ürün beyannamelerinin hiçbir şekilde bildirilmediği için verilen para cezaları olduğu görülmektedir. Örneğin, istihsal ettikleri buğday mahsulünden beş dolusunu

---

⁵¹ BCA, 030-0-018-001-002-103-69-20.

⁵² Aydın, 13 Ocak 1944.

ölçtürmeden kaldırmak suretiyle MKK'na karşı gelen M. Mustafa oğlu 320 doğumlu Ali Ülgen ve Kara İmam Mahallesi'nden Halil İbrahim oğlu 341 doğumlu Avni Ada haklarında 3005 sayılı Meşhut Suçlar Kanunu'nun 14/1, 55/1 63. Maddelerine göre 170'er kuruş ağır para cezasıyla mahkûmiyetlerine, Avni'nin yaşından dolayı Türk Ceza Kanunu'nun 55. Maddesine göre yapılan indirimden sonra 110 kuruş ağır para cezası almasına ve hükmün masrafı suçluya ait olmak üzere gazete ile ilanına dair verilen 18 Ağustos 1943 tarih ve 445/229 sayılı hüküm kabul edilmiştir⁵³. MKK'na karşı gelmelere örnek olarak, yağhanesinde sığıdığı yağların beyannamesini zamanında kaymakamlığa bildirmedeği için MKK'na muhalif hareketten suçlu Milas'ın Becin Köyü'nden Mustafa oğlu 319 doğumlu Durmuş Ali Özyurt hakkında 3005 sayılı kanuna göre Milas Asliye Ceza Mahkemesi'nde yapılan açık duruşma sonunda MKK'nun 14/3 delaletiyle 55/2. Bendine göre 25 lira ağır para cezasıyla mahkûmiyetine ve hüküm hülasasının masrafı mahkûma ait olmak üzere ilan edilmesi 17 Nisan 1944 tarih ve 125/86 sayılı karar gereği kabul edilmiştir⁵⁴. Bir diğer örnekte, ticaret amacıyla satın aldığı tereyağları için fatura almamak suretiyle MKK'na muhalif hareket etmekten suçlu Çine'nin Seferler Köyü'nden Süleyman oğlu 322 doğumlu Seyyar satıcı Mehmet Güçlü hakkında yapılan duruşma sonunda MKK'nun 31-4. 59-5. ve 63. Maddelerine göre 50 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine ve masrafı suçluya ait olmak üzere hüküm hülasasının gazete ile ilanına dair verilen 2 Haziran 1944 tarihli hüküm kabul edilmiştir⁵⁵. MKK'na muhalif olmaktan suçlananlar hakkında verilen kararlardan bazıları ise aşağıdaki gibi sıralanır:

Zamanında beyannamesini vermediği için MKK'na muhalif hareketten suçlu Milas'ın Mersim Köyü'nden Mehmet oğlu 1329 doğumlu Abdullah Tosun hakkında 3005 sayılı kanuna göre Milas Asliye Ceza Mahkemesi'nde yapılan açık duruşma sonunda MKK'nun 14/3 delaletiyle 55/2. Bendine göre suçlu suç tarihinde 65 yaşını bitirmiş olduğundan, TCK'nin 56. Maddesine göre cezasının altıda biri indirilerek 20 lira 80 kuruş ağır para cezasıyla mahkûmiyetine ve hüküm hülasasının masrafı mahkûma ait olmak üzere ilan edilmesi 26 Nisan 1944 tarih ve 126/92 sayılı karar gereği kabul edilmiştir⁵⁶.

---

⁵³ *Muğla Akyol*, 29 Ocak 1944.

⁵⁴ *Muğla Akyol*, 11 Kasım 1944.

⁵⁵ *Muğla Akyol*, 23 Ağustos 1944.

⁵⁶ *Muğla Akyoi*, 11 Kasım 1944.

Yağhanesinde sığıdığı yağların beyannamesini zamanında kaymakamlığa bildirmediği için MKK'na muhalif hareketten suçlu Milas'ın Kandak Köyü'nden Mehmet oğlu 319 doğumlu Abdullah Aral hakkında 3005 sayılı kanuna göre Milas Asliye Ceza Mahkemesi'nde yapılan açık duruşma sonunda MKK'nun 14/3 delaletiyle 55/2. Bendine göre 25 lira ağır para cezasıyla mahkûmiyetine ve hüküm hülasasının masrafı mahkûma ait olmak üzere ilan edilmesi 14 Mart 1944 tarih ve 104/60 sayılı karar gereği kabul edilmiştir⁵⁷.

Beyanname vermemek suretiyle MKK'na muhalif hareketten suçlu Milas'ın Mersinet Köyü'nden İsmail oğlu 303 doğumlu Mustafa Barbaros hakkında 3005 sayılı kanuna göre Milas Asliye Ceza Mahkemesi'nde yapılan açık duruşma sonunda MKK'nun 14/3 delaletiyle 55. Maddesi 2. Bendine göre 25 lira ağır para cezasıyla mahkûmiyetine ve hüküm hülasasının masrafı mahkûma ait olmak üzere ilan edilmesi 15 Mart 1944 tarih ve 105/64 sayılı karar gereği kabul edilmiştir⁵⁸.

MKK'na muhalif hareket eden Kafaca K. Ömer oğlu 315 doğumlu Mehmet Kara Top hakkında 3005 sayılı kanununa göre yapılan duruşma sonunda MKK'nun 14-1, 55-1 son ve 63. Maddelerine göre 220 kuruş ağır para cezası ile mahkûmiyetine ve yakalanan mahsullerin bedelinin hükümet tarafından ödenerek satın alınmasına ve masrafı suçluya ait olmak üzere hüküm hülasasının gazete ile ilanına, duruşma harcının tahsiline dair verilen 8 Eylül 1944 tarihli hüküm kabul edilmiştir⁵⁹.

İstihsal ettiği zeytinyağları için beyanname vermemek suretiyle MKK'na muhalif harekette bulunduğu iddiasıyla Muğla'nın Gökgedik Köyü'nden Hüseyin oğlu 326 doğumlu Hasan Gökcalp hakkında 3005 sayılı kanununa göre yapılan duruşma sonunda MKK'nun 14/3, 55/2 ve 63. Maddelerine göre 25 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine ve hükmün masrafı suçluya ait olmak üzere gazete ile ilan edilmesine, 200 kuruş duruşma harcı alınmasına dair verilen 18 Ağustos 1943 tarih ve 393/302 sayılı hükme göre karar verilmiştir⁶⁰.

Yağhanesinde sığıdığı yağların beyannamesini zamanında bildirmediği için MKK'na muhalif hareketten suçlu Milas'ın Kazıklı Köyü'nden Emin oğlu 324 doğumlu Hulusi Geniş oğlu hakkında 3005 sayılı kanuna göre Milas Asliye Ceza Mahkemesi'nde yapılan açık duruşma sonunda MKK'nun 14/3 delaletiyle

---

⁵⁷ *Muğla Akyol*, 11 Kasım 1944.

⁵⁸ *Muğla Akyol*, 11 Kasım 1944.

⁵⁹ *Muğla Akyol*, 21 Haziran 1944.

⁶⁰ *Muğla Akyol*, 29 Ocak 1944.

55/2. Bendine göre 25 lira ağır para cezasıyla mahkûmiyetine ve hüküm hülasasının masrafı mahkûma ait olmak üzere ilan edilmesi 7 Nisan 1944 tarih ve 116/80 sayılı karar gereği kabul edilmiştir⁶¹.

İzin almadan mahsulünü nakletmek suretiyle MKK'na muhalif harekette bulunmaktan suçlu Muğla'nın Genzele Köyü'nden Mehmet oğlu 317 doğumlu köy muhtarı Mehmet Şahin hakkında 3005 sayılı kanununa göre yapılan duruşması sonunda MKK'nun 14-2, 55-2. ve 63. Maddelerine göre 20 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine ve hükmün masrafı suçluya ait olmak üzere gazete ile ilanına, 400 kuruş harcın kendisinden tahsiline dair verilen 23 Haziran 1944 tarih ve 90-287 sayılı hüküm kabul edilmiştir⁶².

MKK'na karşı işlenen diğer bir suç da sahip olunan ürünün ya da malın kanuna göre belirlenen fiyattan daha fazla fiyatla satmaktır. Bunun için verilen cezalarda ürün ya da malın saklandığının tespit edilmesi halinde suçluya para cezası verildiği gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Örneğin köy adına aldığı darı ve ekmeği fazla fiyatla satmak suretiyle MKK'na muhalif harekette bulunduğu iddiasıyla Muğla'nın Leyne Nahiyesi'nden Osman oğlu 312 doğumlu köy muhtarı Mehmet Madra hakkında yapılan duruşma sonunda MKK'nun 32/A, 59/3 ve 63. Maddelerine göre ve TCK'nin 76. Maddesi dikkate alınarak 30 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine ve hüküm katileştiği takdirde masrafı suçluya ait olmak üzere hüküm hülasasının gazete ile ilanına dair verilen 29 Aralık 1943 tarih ve 1061/1141 sayılı hükme göre karar verilmiştir⁶³.

Fazla fiyatla rakı satmak suretiyle MKK'na muhalif harekette buldukları iddiasıyla Eskihisar Köyü'nden Mehmet oğlu 326 doğumlu Mehmet Karaduman ve aynı köyden Hüseyin oğlu 335 doğumlu Rüştü Çöllü hakkında 3005 sayılı kanununa göre yapılan duruşma sonunda MKK'nun 32.A, 59/3. ve 63. Maddelerine göre 5'er lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine ve hüküm kesinleştiği takdirde masrafı suçluya ait olmak üzere hüküm hülasasının ilanına ve ayrıca hüküm hülasasının ticarethanelerinin görülecek yerine asılmasına ve yedi gün süreyle ticarethanesinin kapatılmasına bu süre zarfında ticaretten men edilmesine dair verilen 17 Aralık 1943 tarih ve 1289/1114 sayılı hükme göre karar verilmiştir⁶⁴.

---

⁶¹ *Muğla Akyol*, 11 Kasım 1944.

⁶² *Muğla Akyol*, 23 Ağustos 1944.

⁶³ *Muğla Akyol*, 29 Ocak 1944.

⁶⁴ *Muğla Akyol*, 29 Ocak 1944.

Fazla fiyatla rakı, tütün ve sigara sattıkları ve bu suretle MKK'na muhalif harekette buldukları iddiasıyla Muğla'nın Genzile Köyü'nden Mehmet oğlu 317 doğumlu Mehmet Şahin ve aynı köyden Emin oğlu 317 doğumlu Emin Dağ haklarında 3005 sayılı kanununa göre yapılan duruşma sonunda TCK'nin 76. Maddesi ve MKK'nun 31/3, 59/3. Maddelerine göre Emin Dağ'ın 25 lira ve MKK'nun 31/3, 59/3 ve 63. Maddelerine göre ise 5 lira ağır para cezası ile Mehmet Şahin'in mahkûmiyetine ve Emin'in 35 gün ticarethanesinin kapatılmasına bu süre zarfında ticaretten men ve Mehmet Şahin'in de yedi gün ticarethanesinin kapatılmasına, bu süre içinde ticaretten men edilmesine ve hükümleri kabul edildiği takdirde masrafı suçlulara ait olmak üzere hüküm hülasasının gazete ile ilanına ve ayrıca hüküm hülasasının büyük harfle yazılarak ticarethanesinin görülecek yerine asılmasına dair verilen 7 Ekim 1943 tarih ve 500/559 sayılı hükme göre karar kabul edilmiştir⁶⁵.

5'er kuruştan satılması gereken inhisar kibritlerini 10'ar kuruşa sattığı için MKK'na muhalif harekette bulunmaktan suçlu Muğla'nın Eskihisar Köyü'nden olup, Milas'ın Hisarbaşı Mahallesi'nde oturan fırıncı Durmuş oğlu 335 doğumlu Muharrem Selçuk hakkında 3005 sayılı kanununa göre yapılan duruşma sonunda MKK'nun 32/A, 59/3 ve 63. Maddelerine ve TCK'nin 76. Maddesine göre 10 lira ağır para cezası ile mahkûmiyetine ve hüküm kesinleştiğinde masrafı suçluya ait olmak üzere hüküm hülasasının gazete ile ilanına dair verilen 17 Aralık 1943 tarih ve 1276/1113 sayılı hükme göre karar verilmiştir⁶⁶.

Fazla fiyatla kömür sattığı için MKK'na muhalif hareketten suçlu, Milas'ın Kalın Ağıl Köyü'nden Mehmet oğlu 314 doğumlu Hasan Akdemir hakkında 3005 sayılı kanuna göre Milas Asliye Ceza Mahkemesi'nde yapılan açık duruşma sonunda MKK'nun 31/3 delaletiyle 59-3. ve 63. Maddelerine göre 5 lira ağır para cezasıyla mahkûmiyetine ve hüküm hülasasının masrafı mahkûma ait olmak üzere ilan edilmesi 21 Ocak 1944 tarih ve 38/8 sayılı karar gereği kabul edilmiştir⁶⁷.

CHP Müstakil Grubu Umumi Heyeti'nin kararı ile harp ekonomisinin ülkede ne şekilde uygulanması gerektiğini incelemek için seçilen komisyon tarafından hazırlanan 20 Ocak 1944 tarihli rapora göre ise dünyayı etkisi altına alan ve Türkiye sınırlarına kadar gelen savaş ülkede de olağanüstü durumlar

---

⁶⁵ *Muğla Akyol*, 29 Ocak 1944.

⁶⁶ *Muğla Akyol*, 29 Ocak 1944.

⁶⁷ *Muğla Akyol*, 11 Kasım 1944.

meydana getirmiş, bunların da iktisadi hayata ciddi etkileri olmuştur. Bu etkilerin başında hayat pahalılığı gelmekteydi. Savaş yıllarında pahalılık büyük oranda artmıştır. Pahalılığın artması ise bazı ihtiyaç maddelerinin karşılanmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Hayat pahalılığı özellikle sabit ve dar gelirli üzerinde ağır etkiler bırakmıştır. Savaşın etkisinden dolayı yapılan zamlar ile memurlar (öğretim üyeleri dahi) zorunlu ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmış⁶⁸ ve hükümet tarafından aylık geliri 170 liraya kadar olanlara %20, 170 liradan fazla olanlara %15 zam yapılmıştır. Ayrıca rakımı 1.500 metreden fazla olan yerlerdeki memurlara yakacak yardımında da bulunulmuştur⁶⁹. Memurların alım gücü savaş boyunca 1943 yılına kadar sürekli azalmış, 1944 yılından itibaren tekrar artış göstermiştir⁷⁰. Memleketin, para ve yiyecek gibi iki önemli sıkıntı ile mücadelesinde aldığı tedbirler koskoca bir kara pazarın memlekete yerleşmesine sebep olmuştur⁷¹. Hükümetin halka biraz serbestlik tanınması ile gıda ve giyim fiyatlarında bir yarış başlamıştır. Savaştan dolayı, tarlasının veya işinin başından ayrılmak zorunda kalan bir milyona yakın genç, üretici konumundan tüketici konumuna geçmiştir⁷². Bu sebepten dolayı geliri düşük ailelere daha önceden verilen sözler tutulamamıştır. Türkiye, 1938’de 250 milyonluk bütçeye sahip bir ülke iken, 1942’de artan vergi ve sıkıyönetim ile bütçe 394 milyona çıkarılmıştır. Bir sonraki yıl ise bütçe 480 milyon lira olarak hazırlanmıştır. Ancak, orduya her yıl adi bütçe ile 100 milyon liraya ilaveten, 1939’da 84 milyon, 1940’da 220 milyon, 1941’de 280 milyon ve 1942’de ise 313 milyon verilmiştir. 1943 yılının

---

⁶⁸ Sezai Dumlupınar, *Tek Parti ve Mizah*, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2011, s. 212; Gönül Güneş, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara’da Günlük Yaşam*, Alter Yayınları, Ankara, 2013, s. 5; Tuba Akekmekçi ve Tuğba Yıldırım (Ed.), *Behice Boran’ın Mektupları-I (1932-1984)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 107; Cemil Koçak vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınları, İstanbul, 2011, s. 339.

⁶⁹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 6. Dönem, 4. Yasama, 23. Cilt Fihristi, 32. İnikat, s. 72 (26-01-1942).

⁷⁰ Güneş, a.g. e., s. 74.

⁷¹ Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 204.

⁷² Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayınları, İstanbul, 2011, s. 69; Tahir Kodal, *Denizli Nüfus Tarihi (1923-2008)*, Divan Kitap, Ankara, 2009, s. 97; Alev Sinar Çılgın, *Türk Roman ve Hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, s. 33; Alev Sinar Uğurlu, “Türk Romancısının Gözüyle II. Dünya Savaşı” *Turkish Studies*, Vol:4/I-II Winter 2009, s. 1739-1764; Cahit Kayra, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi Tepkiler ve Yanıtlar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 32; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 5, s. 1248; Zafer Toprak, “Türkiye’de Muhalefetin Doğuşu: II. Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu” *Toplumsal Tarih*, 2004, c. 21, S. 121, s. 75. Türkiye savaşa girmemişti ama ordusunu, seferberlik ilan etmeden seferber etmişti. 120.000 neferlik orduda bu sayı 1.500.000’e yükselmiştir.

masrafı 400 milyonu ise aşmış ve adi bütçedeki 100 milyon da ilave edilerek 500 milyonu bulmuştur. Görülüyor ki ordunun artan masrafı hükümetin ne gibi bir darlıkla karşılaştığını göstermektedir. Pahalılık karşısında ihtiyaçlarını temin etmek için kanun dışı yollardan fazla para kazanmaya çalışan insanlar ortaya çıkmıştır. Bu durum karşısında zamanında önlem alınmaması savaş zamanı insanların birbirinden ve devletten uzaklaşmalarına neden olmuştur. Savaş koşullarında devlet masraflarının karşılanması için mükelleflerin gelirine uygun ve kolayca ödenmesi mümkün kılınacak yüksek kazanç sahiplerinden azami vergi alınmasını sağlayacak ve bu şekilde devletin olağanüstü masraflarının karşılanmasına imkân tanıyacak vergilerin düzenlenmesinin sağlanması gerekmiştir⁷³.

Dar gelirlilerin, çalışacak halde olmayanların ve özellikle yoksul çocukların geçimlerinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca askerlik görevini yapan muhtaç ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması ve başkası tarafından yapılacak işlerin geride kalanlar tarafından yapılabilmesi için de gerekli düzenlemelerin uygulamaya konulması gerekmektedir. Yiyecek, gıda, oturacak bina sağlanması veya bunları temin edecek paranın dağıtılması ile köylerde ziraat işlerine imece yoluyla yardım edilmesi planlanan yardımlar içerisinde yer almıştır⁷⁴.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye, savaşa dâhil olmamasına rağmen savaşın ekonomik ve sosyal olumsuzluklarından ülkenin en az şekilde etkilenmesinin sağlanması amacıyla Milli Korunma Kanunu kabul edilmiştir. Türkiye nüfusunun %80'inin kırsal alanda yaşaması ve ülkenin tarım toplumu olması nedeniyle savaşın daha başında milli gelirin büyük bir kısmını oluşturan zirai ile ilgili çalışmaların daha da geliştirilmesi kararı alınmıştır. Çünkü köylü, ülkenin geliri üzerinde önemli rol oynamaktaydı. Bu sebeple, köylünün ve ülkenin kalkınması politikasından yola çıkılarak, köylerde işlenmemiş arazinin bırakılmaması amaçlanmıştır.

Savaşın başlaması ile köylüye daha fazla ekim yapması konusunda çağırıda bulunulmuş ve köylünün elde ettiği ürünlerin, kendilerine ayrılan

---

⁷³ Goloğlu, *a. g. e.*, s. 206; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 10, s. 2796; *BCA*, 030-0-010-000-000-133-959-11.

⁷⁴ Ali İhsan Öztürk, "Cumhuriyet Döneminde Belediyelerin Asker Aile Yardımları" *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2012, c. 11, S. 21, s. 38-40.

yemeklik ve tohumluk ihtiyaçları hariç, hepsinin devletin istediği fiyattan devlete satılması gerektiği belirtilmiştir. Tüm bunların yanı sıra genç nüfusun askere alınması ile de üretici zor durumda kalmıştır. Köylüye ait çift hayvanları ve bazı tarım araçlarının ordu tarafından el konulması, yani zorunlu satılması ile köylü daha da yorgun düşmüştür. Köylüde mevcut olan zirai alet ve makineler, köy ihtiyar heyetine bildirilmiş ve köylülerin bu alet ve makineleri maksimum verim elde edecek şekilde kullanılması istenmiştir. Hayat pahalılığının kendini gösterdiği savaş yıllarında, köylüden ürünlerini çok düşük fiyattan satılmasının istenmesi, savaşın tüm yükünün köylü üzerinde olduğunun da en önemli göstergesi olmuştur. Savaşın başlaması ile daha önce Birinci Dünya Savaşı gibi büyük bir savaş geçiren Türk insanı, savaş zamanında nelerin olacağını bilmesi nedeniyle, ellerindeki ürünlerin birçoğunu piyasadan çekmiş, satışa sunacağı ürünleri de yüksek fiyatlarla piyasaya sürerek, hem karaborsacılığın ortaya çıkmasına hem de piyasada vurgunculuğun hızla yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Yapılan çalışmalar ile köylü ve çiftçiler 1940 yılında istihlal alanında birçok üründe zirveye ulaşmıştır. Eldeki tüm imkânları köylünün ve devletin birlikte en iyi şekilde kullanması da bu başarının sonuçları arasındadır. Ancak savaşın devam etmesi ile tüm yük zamanla köylü üzerine binmiş ve ürünlerin hak ettikleri fiyattan satılmaması nedeniyle de fazla ürün yetiştirmek, yetiştirdiği ürünü devlete ucuza satmak zorunda bırakılması köylüyü psikolojik açıdan yıpratmış ve köylü bu duruma ihtiyacı olduğu kadar ürün yetiştirmeye başlayarak tepki göstermiştir.

MKK kapsamında, özellikle ürünün jandarma zoruyla ve düşük fiyatlarla satın alınması, milli müdafaa açığını kapatmak için çıkarılan sayısız vergi ve zam köylünün işinin daha da güçleşmesine zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

Gazeteler

Afyon Haber.

Akdeniz.

Anadolu.

Aydın.

Aydın Halkın Dili.

Muğla Akyol.

Resmi Gazete.

Resmi Yayın ve Tutanaklar

Zabıt Ceridesi (6. ve 7. Dönem)

Dergi

Taşpınar Halkevi.

Kitaplar

AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (A. Fethi, Çev.), Hil Yayınları, İstanbul, 2010.

AKALIN, Güneri, *Cumhuriyet Dönemi Ekonomi-Politik Tarihinin Liberal Yorumu*, Orion Yayınları, İstanbul, 2010.

AKEKMEKÇİ Tuba ve YILDIRIM Tuğba (Ed.), *Behice Boran'ın Mektupları-I (1932-1984)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013.

ALPKAYA, Faruk ve DURU, Bülent, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişimi*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2012.

ATABEY, Figen, *1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)*, İstanbul, İmge Kitabevi, 2003.

DUMLUPINAR, Sezai, *Tek Parti ve Mizah*, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2011.

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Milli Korunma Kanunu ve Ege Kırsalında Etkileri

ERİM, Nihat, *Günlükler (1925-1939)*, Yapı Kredi Yayınları, c. 1, İstanbul, 2005.

ERTAN, Temuçin Faik (Ed.), *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.

ERTUĞRUL, N. İlter, *1923-2008 Cumhuriyet Tarihi El Kitabı*, ODTÜ Yayınları, Ankara, 2009.

ESMER, Ahmet Şükrü ve SANDER, Oral, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1939-1945 Dönemi)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, c. 1, Ankara, 1982.

GENÇTÜRK HIZAL, G. Senem, *Cumhuriyetin İlanı*, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2013.

GOLOĞLU, Mahmut, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

GÖKBUNAR, Ali Rıza ve KAHRAMAN, Hamza, *Karneli Yıllar- Bir Savaş Maliyesi Uygulaması-*, Nobel Akademik Yayınları, Ankara, 2014.

GÖLGESİZ GEDİKLER, Hülya, *1950'li Yıllarda İzmir*, Şenocak Yayınları, İzmir, 2012.

GÜNEŞ, Gönül, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ankara'da Günlük Yaşam*, Alter Yayınları, Ankara, 2013.

HALE, William, *Türk Dış Politikası 1774-2000* (P. Demir, Çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.

İLHAN, Atilla, *Hangi Batı*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1996.

İNAN, Süleyman, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.

KARATEPE, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayınları, İstanbul, 2011.

KARPAT, Kemal H., *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980* (E. Soğancılar, Çev.), İmge Kitabevi, İstanbul, 2007.

KARPAT, Kemal H., *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

KAYRA, Cahit, *Savaş Türkiye Varlık Vergisi Tepkiler ve Yanıtlar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2013.

KILIÇ, Sezen, *Türk –Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852-1945'e Kadar)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.

KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, c. 2, İstanbul, 2010.

KOÇAK, Cemil, vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınları, İstanbul, 2011.

KOÇAK, Cemil, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

KODAL, Tahir, *Denizli Nüfus Tarihi (1923-2008)*, Divan Kitap, Ankara, 2009.

KÖYMEN, Oya, *Kapitalizm ve Köylülük Ağalar, Üretenler, Patronlar*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.

MAZICI, Nevin, *Tek Parti Dönem*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2011.

MERİH, Turgay, *Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2006.

METİNSOY, Murat, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Savaş ve Gündelik Yaşam*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007.

ÖZER, Sevilay, *Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları (1946-1960)*, Berikan Yayınları, Ankara, 2013.

ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl, *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi*, Karahan Yayınları, Adana, 2011.

ÖZTÜRK, Adil Adnan, *Türkiye'de Modern Eğitimin Gelişimi ve Aydın İli*, Başkar Ofset Yayınları, Aydın, 1999.

PEKTAŞ, Şerafettin, *Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi*, Fırat Yayınları, İstanbul, 2010.

SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.

SERTEL, Sabiha, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.

SHAW, Stanford J. ve SHAW, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, E Yayınları, c. 2, İstanbul, 2010.

SINAR ÇILGIN, Alev, *Türk Roman ve Hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003.

TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim, *İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, İletişim Yayınları, c. 2, İstanbul, 2014.

TEZEL, Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

TİMUR, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001.

TURAN, Şerafettin, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınları, Ankara, 2003.

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Milli Korunma Kanunu ve Ege Kırsalında Etkileri

UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul, 2008.

YERASİMOS, Stefanos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye Birinci Dünya Savaşı'ndan 1971'e* (B. Kuzucuoğlu, Çev.), Belge Yayınları, İstanbul, c. 3, 2005.

Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, c. 10.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, c. 5.

Tezler

GÜNEŞ, Gönül, *Çanakkale'de Sosyo-Kültürel Değişim ve Siyasal Katılma (1945-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara, 2010.

Melek Ulusoy, *Milli Korunma Kanunu Çıkarılma Amacı, Sosyo-Ekonomik Etki ve Sonuçları* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Makaleler

AKMAN, Şefik Taylan ve SOLAK AKMAN, İnci, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hububat Üretiminin Vergilendirilmesi", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 73-91, 2011.

ÇOŞAR, Nevin, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Bütçeler", *Toplumsal Tarih*, S. 168, 70-73, 2007.

DURGUN, Recep, "Ahmed Nedim Kasimi'nin Öykülerinde I. ve II. Dünya Savaşı'nın Hint Yarımadası'na Etkilerinin Yansımaları", *Turkish Studies*, Vol 9/3, s. 583-599, 2014.

MERT, Zuhâl, "Tan Gazetesinde 1940 Yunan-İtalyan Savaşı", *Toplumsal Tarih*, S. 168, 74-80, 2007.

ÖZER, Sevilay, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Uygulamaya Konulan Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü Üzerindeki Etkisi", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 5, 215-234, 2011.

ÖZTÜRK, Ali İhsan, "Cumhuriyet Döneminde Belediyelerin Asker Aile Yardımları", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, c. 11, S. 21, 27-57, 2012.

SINAR UĞURLU, Alev, “Türk Romancısının Gözüyle II. Dünya Savaşı”, *Turkish Studies*, Vol:4/I-II Winter, 1739-1764, 2009.

ŞENER, Sefer, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 / 1: 73-92, 2004.

TOPRAK, Zafer, “Türkiye’de Muhalefetin Doğuşu: II. Dünya Savaşı ve Tek Partinin Sonu”, *Toplumsal Tarih*, c. 21, S. 121, 70-75, 2004.

TOPUZ, Hüseyin, “Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, c. 12, S. 3, 377-390, 2007.

YETKİN, Barış, “1945-1950 Arası ‘Demokratikleşme’ Sürecinde Basın”. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (17-18), 1-37, 2010.

İnternet Kaynağı

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Kliring> (09.05.2013 tarihinde alınmıştır.)